

УДК 81'243:378, 147

© Нікіфорова С. М., Пивоварова Н. І., Пивоварова О. І., 2019 р.

<https://orcid.org/00000-0002-5471-6835>

<https://orcid.org/0000-0001-7595-2653>

<https://orcid.org/0000-0002-6626-889X>

DOI: 10.34142/23128046.2019.46.06

**С. М. Нікіфорова
Н. І. Пивоварова
О. І. Пивоварова**

ЕВОЛЮЦІЯ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Стаття відображає історію розвитку методів навчання іноземним мовам. У ній наведено огляд основних методів викладання іноземних мов, характерних для різних історичних періодів, а саме: граматико-перекладний, текстуально-перекладний, натуральний, прямий, аудіолінгвальний, аудіовізуальний, свідомо-порівняльний, змішаний і комунікативний, а також проаналізовано їх переваги та недоліки. Знання історії методів викладання іноземних мов допоможе викладачеві більш вільно орієнтуватися у виборі методів і прийомів навчання, раціонально їх поєднувати у своїй роботі, свідомо і творчо застосовувати різні методи навчання.

Актуальність статті зумовлена необхідністю опанування знань про нові сучасні методи викладання іноземної мови та вміння застосовувати їх на практиці. Мета статті – проаналізувати та систематизувати наукові теорії та підходи до процесу навчання іноземної мови; вивчити розвиток різних методів викладання іноземних мов у зарубіжних та вітчизняних методиках, а також схарактеризувати сучасні методи, засновані на використанні інформаційних технологій.

Для досягнення мети і розв'язання окреслених завдань було використано історичний та порівняльний методи, що дають можливість комплексно розглянути історію методів викладання іноземних мов. Презентація матеріалу ґрунтується на демонстрації процесу викладання іноземних мов. Історичний метод дозволяє показати процес розробки методології викладання іноземних мов у чіткій хронологічній послідовності. Сучасні методики викладання іноземної мови, як і будь-якої іншої науки, знаходяться в постійному розвитку і творчому пошуку. Історичний метод є динамічним і відносно простим для сприйняття. Порівняльний метод дозволяє вивчати схожість і відмінності у викладанні іноземних мов. Кожен метод має об'єктивну цінність за певних обставин.

Результати дослідження дають підстави стверджувати, що сучасна система освіти в значній мірі характеризується тенденцією переходу від традиційного до інноваційного навчання. У статті також запропоновано

подальші перспективи дослідження новітніх методів викладання іноземних мов.

Ключові слова: *граматико-перекладний метод, прямий метод, натуральний метод, текстуально-перекладний метод, аудіолінгвальний метод, аудіовізуальний метод, свідомо-порівняльний метод, комунікативний метод, змішаний метод навчання, мнемотехніка.*

Nikiforova S. M., Pyvovarova N. I., Pyvovarova O. I. Evolution methods of foreign language training. *This article represents the history of foreign languages teaching methods development. It provides an overview of the main foreign languages teaching methods which are characteristic of different historical periods: grammar-translation, textual translation, natural, direct, audio-lingual, audio-visual, consciously-comparative, blended learning and communicative methods of teaching foreign languages, as well as their advantages and disadvantages. Knowledge of the history of foreign languages teaching methods will help the teacher to focus more freely on the choice of teaching methods and techniques, combine them rationally in his/her work, consciously and creatively apply various teaching methods.*

Relevance of the problem of this article is dictated by the need to develop knowledge about new modern methods of teaching foreign language and the ability to apply them in practice. The purpose and tasks of the article: to analyse and systematize scientific theories and approaches to the process of teaching a foreign language; to study the development of different methods of teaching foreign languages in foreign and domestic methodology, as well as to study modern methods based on the use of information technologies.

To achieve the goal, the solution of the above tasks historical and comparative methods of presentation were used in the article that give an opportunity to consider comprehensively the history of foreign languages teaching methods. The presentation of the material is based on the demonstration of foreign languages teaching process. The historical method gives the opportunity to show the process of foreign languages teaching methodology development in strict, chronological sequence. Modern methods of teaching foreign language, as well as any other science, are in constant development and creative search. The historical method is dynamic and relatively simple to perceive. The comparative method makes it possible to study similarities and differences of foreign languages teaching methods. Each method has an objective value under certain circumstances.

The results of the study provide grounds for arguing that the modern education system is characterized by a tendency to shift from traditional to innovative education. The article also suggests further research perspectives of the newest methods of foreign languages teaching.

Keywords: *grammar-translation method, direct method, natural method, textual translation method, audio-lingual method, audio-visual method,*

consciously-comparative method, communicative method, blended learning, mnemotechnics.

Вступ. У сучасних умовах знання іноземних мов є засобом досягнення успіху, тобто подальшої професійної самореалізації студентів. Для досягнення високого рівня володіння іноземними мовами студентам потрібна комплексна підготовка. Для цього викладачі повинні вивчати і узагальнювати вже доступні методи навчання, а також бути проінформованими про сучасні методи і технології з метою визначення найбільш ефективних методів навчання. Актуальність статті як раз і зумовлена необхідністю оволодіння знаннями таких методів і здатністю застосовувати їх на практиці.

Аналіз науково-педагогічної літератури, вивчення практики навчання іноземних мов, дозволяє виділити різні методичні концепції, наприклад, методику інтенсивного навчання (А. Алхазішвілі, Н. Єлухіна, І. Зімня, Т. Ігнатова, Г. Китайгородська, А. Леонтьєв, Г. Лозанов та ін.), комунікативного навчання (В. Кузовлев, Є. Пасов та ін.), технологію навчання у співпраці за допомогою методу проектів (Д. Джонсон, Р. Джонсон, Дж. Д'юкі, В. Кілпатрік, Е. Полат, Р. Славін та ін.).

Сучасна система освіти значною мірою характеризується тенденцією переходу від традиційного до інноваційного навчання (В. Беспалько, В. Кларін, О. Подимова, В. Сластенін, А. Уваров та ін.). Проблеми розробки та впровадження новітніх інформаційних технологій у викладанні іноземних мов були розглянуті у працях як зарубіжних учених, таких як Маріанна Селсе-Мурсія, Ларсен-Фрімен, так і вітчизняних: У. Науменко, Т. Сергєєва та ін.

Мета та задачі статті: проаналізувати та систематизувати наукові теорії та підходи до процесу навчання іноземної мови; вивчити розвиток різних методів викладання іноземних мов у зарубіжних та вітчизняних методиках, а також схарактеризувати сучасні методи, засновані на використанні інформаційних технологій.

Методи дослідження. У статті використано історичний та порівняльний методи, що дають можливість комплексно розглянути історію методів викладання іноземних мов. Історичний метод дозволяє показати процес розробки методології викладання іноземних мов у чіткій хронологічній послідовності. Сучасні методики викладання іноземної мови, як і будь-якої іншої науки, знаходяться в постійному розвитку і творчому пошуку. Історичний метод є динамічним і відносно простим для сприйняття. Порівняльний метод дозволяє вивчати схожість і відмінності у викладанні іноземних мов. Кожен метод має об'єктивну цінність за певних обставин.

Результати. Історія викладання іноземних мов налічує вже кілька тисячоліть і знає численні та різноманітні спроби визначити найбільш раціональний метод навчання іноземним мовам. Увесь цей час методи викладання іноземних мов постійно змінювалися.

До ХХ століття методологія викладання мови коливалася між двома типами підходів: граматико-перекладним і прямим або натуральним. При першому підході учні вивчали граматичні правила, займалися аналізом мови. Представники натурального методу ставили зовсім іншу практичну мету – навчити учнів говорити іноземною мовою. У цьому випадку в якості основного методу навчання виступав вже не переклад, а наслідування усному мовному зразку, його імітація і заучування.

Маріанна Селсе Мурсія, професор прикладної лінгвістики, викладач англійської як другої мови в Каліфорнійському університеті в Лос-Анджелесі порівнює цей процес з коливаннями маятника. Вона пише: «... Однією з причин частих коливань маятника, які відбувалися до недавнього часу, є той факт, що далеко не всі викладачі мови мають уявлення про історію своєї професії і, таким чином, не знають про історичні причини багатьох методологічних варіантів, які вони мають у своєму розпорядженні» (Selce-Murcia, 2001).

За легендою, народи Вавілонського царства, які планували побудувати вежу висотою до небес, розлютили Бога, і він «змішав мови їх», так що вони

перестали розуміти один одного. Звичайно, це є міф. Утім, у давні часи виникла потреба в знаннях іноземних мов. Представники різних племен і народів торгували, вели війни, уклали альянси, розв'язували територіальні суперечки, вступали в міжетнічні шлюби. Все це потребувало знання іноземних мов. За свідченням істориків, у Давньому Єгипті та Греції люди, які розмовляли іноземними мовами, користувалися великою повагою і займали досить високі посади у суспільстві.

З'ясуємо, як відбувався процес навчання іноземним мовам. Люди, які потрапляли до чужого мовного середовища, наприклад, раби або військовополонені, могли вивчати мову і одночасно навчати своїй рідній мови так само, як дитина вчиться своїй першій мові – повторенням, шляхом проб і помилок. У минулому люди не дуже добре розбиралися в граматиці. Замість цього вони запам'ятовували слова, які відповідали певним назвам предметів або явищ, після чого вже в реальному житті вчилися у носіїв мови правильному їх застосуванню.

Були також люди, що розмовляли двома мовами, так звані «білінгви». Найчастіше, до цієї категорії потрапляли діти, народжені від батьків, що належали до різних народів. Наприклад, воїн-переможець міг мати багато наложниць, а їхні діти могли вільно спілкуватися двома і більше мовами.

Але, якщо ми перейдемо до наявних історичних документів, що підтверджують існування системи навчання іноземним мовам, то тут, насамперед, слід згадати Аккадсько-Шумерські клинописні записи. Аккад – найбільша держава свого часу, яка існувала в XXIV – XXII століттях до н. е. в середній частині Месопотамії, на території сучасного Іраку. Оскільки Аккадська держава була двомовною, то в ній широко використовувалися як аккадська, так і шумерська мови.

На клинописних записах, зроблених на глиняних дощечках, добре представлено вивчення шумерської граматики; ряд табличок має довгий перелік визначень і дієслівних форм, що свідчить про глибоко осмислений граматичний підхід.

Ми можемо побачити, як учні зачували нову лексику: стовпчики слів були представлені аккадською мовою і паралельно їм записаний переклад на шумерську. Збереглися також вправи на переклад речень з однієї мови на іншу. Крім того, учні писали твори на певну тему.

Навіть сучасний принцип повного занурення в мовне середовище був знайомий викладачам стародавнього Вавилону та Ассирії. Вираз «Усе нове – це добре забуте старе» підтверджує невеликий уривок шкільної шумерської практики з вавилонського едубба або школи переписувачів, що датується приблизно 2000 роком до н.е.:

«– Молода людина, ви студент?

– Я студент.

– Якщо ви студент, чи знаєте ви шумерську мову?

– Я розмовляю шумерською мовою.

– Ви молодий, як ви так добре говорите?

– Я уважно слухав інструкції свого вчителя» (Kramer, 2002).

Аналогічна стратегія використовувалася греками, які намагалися вивчити латину і римлянами, що вивчали грецьку мову. Деякі з цих текстів збереглися завдяки ірландським ченцям, що скопіювали їх у ті далекі часи для своїх власних мовних навчальних програм.

У класичному грецькому і середньовічному латинському періодах спочатку грецька, а потім латина використовувалися як «лінгва-франка» (з італ. *lingua Franca* – французька мова) – функціональний тип мови, який застосовувався як засіб спілкування між носіями різних мов у обмежених сферах соціальних контактів. У Європі навчання в університетах проходило в основному цими мовами. Вони широко використовувалися в філософії, релігії, медицині, політиці та бізнесі. Таким чином, освічена еліта могла вільно говорити, читати і писати відповідною класичною мовою.

В епоху Відродження завдяки масовому виробництву книг, що з'явилися в результаті винаходу друкарського верстата, стало популярним формальне вивчення граматики грецької та латинської мов. У результаті

стали очевидні основні відмінності, що виникли між класичною латиною, яка стала формальним об'єктом навчання у школах, та латиною, що використовувалася в повсякденному житті. Таким чином, як це не дивно, захоплення формальним вивченням класичної латини в період Ренесансу призвело до зникнення латини в якості «лінгва франка» у Західній Європі. Люди припинили спілкуватися класичною латиною, все більш популярним стало використання місцевих європейських мов.

Не дивно, що у людей виникла необхідність у вивченні мови іншої країни або регіону. Таким чином, у XVII столітті основний упор знову було зроблено на практичному застосуванні іноземної мови, а не на її аналізі. Можливо, найвідомішим викладачем і методистом цього періоду був Ян Амос Коменський, чеський учений, який публікував книги про власні методи навчання. Наведемо окремі з запропонованих ним методів:

- вивчаючи мови, замість правил використовуйте імітацію;
- змушуйте ваших учнів повторювати за вами;
- спочатку використовуйте обмежений словниковий запас;
- допомагайте своїм студентам вчитися читати і говорити;
- навчайте за допомогою малюнків, щоб зробити мову більш зрозумілою (Celce-Murcia, 2001).

Таким чином, Я. Коменський один із перших розробив індуктивний підхід до вивчення іноземної мови, метою якого було навчити використовувати, а не аналізувати мову, яка вивчається. Погляди Я. Коменського тривалий час панували у системі викладання іноземних мов. Однак, до початку XIX століття в школи і університети знову прийшло систематичне вивчення граматики класичної латини і класичних текстів. Аналітичний підхід до граматичного перекладу міцно закріпився як метод викладання не тільки латини, а і сучасних мов.

Граматики-перекладний метод панував у Європі протягом кількох століть. Його домінування пояснюється традиціями, успадкованими від

латинських шкіл, і формальними цілями навчання. Розквіт граматико-перекладного методу належить до XVIII-XIX ст. Представники цього напрямку вважали, що викладання іноземних мов у навчальних закладах має в основному загальноосвітнє значення і своєю метою передбачає розвиток логічного мислення, пам'яті, кругозору.

У процесі навчання особлива увага приділялася граматичному аналізу тексту, заучуванню правил і перекладу. Для контролю засвоєння матеріалу пропонувалися переклади з рідної мови. Природно, що даний метод не забезпечував навіть елементарного володіння іноземною мовою. Однак, незважаючи на всі недоліки, граматико-перекладний метод давав позитивні результати в навчанні у поєднанні з аналітичним читанням і перекладом.

Аналіз науково-педагогічних джерел свідчить про те, що у кінці XVIII століття з'являється текстуально-перекладний метод. Представники цього методу метою навчання іноземних мов визначали загальний розвиток учнів при вивченні справжніх художніх творів. В основу навчання було покладено оригінальний текст, написаний іноземною мовою, на його прикладі відпрацьовувалася вимова, вивчалася граматики та лексика. Вперше стали застосовуватися зворотні переклади. Незважаючи на схоластичний підхід до навчання, низка прийомів текстуально-перекладного методу увійшла в арсенал окремих методичних напрямів. Так, до методики увійшла практика зворотніх перекладів, робота над іншомовним текстом, яка слугувала основою для формування методики навчання аналітичному читанню.

Серед методів навчання іноземної мови широкого поширення в Російській імперії в XVIII – XIX століттях у період захоплення ідеями Великої Французької революції, французької культури і мови набув «метод гувернантки». Будь-яка революція, в тому числі і Велика Французька, породжує колосальну еміграцію людей, що не знайшли місця при новому режимі. За 1789 – 1799 рр. число таких втікачів у Росію перевищило 15 тисяч. Петербурзький світ зустрів вигнанців зі співчуттям та захопленням.

Заможні люди стали запрошувати для навчання та виховання своїх дітей іноземців – носіїв мови. Безліч парижан стали гувернерами та вчителями поміщицьких дітей. «У найвіддаленіших губерніях всякий небагатий навіть поміщик почав мати свого маркіза», – писав у своїх мемуарах сучасник Пушкіна – Пилип Пилипович Вігель (Рамуатнікі літератури. Philip Vigel. Zapiski, 2005).

Іноземці погано володіли російською мовою і заняття з перших уроків зводилося до повсякденного спілкування мовою, що вивчається. Граматика з системи навчання, як правило, виключалася, заняття протікали у формі наслідування промові викладача, а мовні навички та вміння формувалися шляхом повторення зразків мовлення та їх використання в різних ситуаціях повсякденного спілкування.

Отже, дворянські діти починали говорити французькою мовою раніше, ніж рідною, тому що мова Шарля Перро і Лафонтена над колискою дворянського немовляти починала звучати куди раніше, ніж казки Арини Родіонівни. А подорослішавши, вони часто володіли російською мовою гірше, ніж мовою Мольєра і Вольтєра. Росіяни-аристократи французькою не тільки говорили, але й думали. Це явище знайшло відображення в багатьох творах російської художньої літератури. Наприклад, цілі сторінки у відомому романі «Війна і мир» були написані Л. Толстим французькою мовою, що відображало атмосферу, яка панувала у великосвітському суспільстві Петербурга. Навіть О. Пушкін свої перші віршовані досліді писав французькою.

Під час війни 1812 року російським офіцерам заборонялося розмовляти французькою мовою, оскільки партизани могли вистрілити, почувши чужу мову. Взагалі, «метод гувернантки» можна вважати родоначальником прямих методів навчання іноземних мов.

Наприкінці XIX ст. перекладні методи вступають у суперечність з соціальним замовленням суспільства і поступово втрачають своє місце в практиці навчання іноземних мов. Розвиток капіталістичних відносин,

боротьба за ринки збуту і сировину, бурхливе зростання техніки вимагали великої кількості людей, які володіють іноземною мовою. У зв'язку з цим був розроблений метод, що отримав назву «натуральний» як життєздатна альтернатива граматичному перекладу.

Найбільш відомими представниками цього методу були М. Берлиць, Ф. Гуен, М. Вальтер та ін. На їхню думку, метою навчання є розвиток усного мовлення, яке має здійснюватися так, як у житті дитина засвоює рідну мову. Мета мовного навчання зводилася до того, щоб використовувати, а не аналізувати мову.

Як свідчать наукові джерела, натуральний метод навчання іноземної мови виник стихійно і фактично не мав теоретичної бази. Проте, можна з упевненістю сказати, що вперше в історії було проведено успішний експеримент у великих масштабах. Але, незважаючи на блискучі результати, що досягалися за допомогою цього методу, він охоплював тільки вищі верстви суспільства.

Фрасуа Гуен, професор Паризької школи «Ecole pratiques des langues vivantes», створив доволі оригінальний метод навчання іноземних мов, несхожий на інші методичні системи. Основні принципи, розроблені Гуеном (1880), зводилися до того, що природне навчання мови засноване на потребі людини висловлювати в хронологічній послідовності свої сприйняття і почуття.

В основу навчання мови повинно лягти не слово, а речення. Дієслово як засіб для вираження дій, процесів і станів є центром речення, навколо якого групуються дієслова та інші частини мови. Найбільш надійним, за переконанням дослідника, є слухове сприйняття, тому основним засобом навчання мові повинна бути усна мова, а не читання та письмо.

Навчання мови у Ф. Гуена ототожнювалося з процесом фізіологічного розвитку мови і мислення дитини рідною мовою, з етапами пізнання нею дійсності. Спостереження також показали, що дитина іде не від слова до

слову, а від речення до речення, причому виразником дії і основною ланкою речення є, як вже згадувалося, дієслово.

На початковому етапі навчання, вважав Ф. Гуен, учень повинен тільки слухати, а не говорити, уподібнюючись немовлятам. На відміну від інших реформаторів, Ф. Гуен не виганяв рідну мову з викладання. Основним прийомом навчання він вважав імітацію, але рідну мову використовував при організації уроку, а також для контролю розуміння. Прямий метод став дуже популярним у Франції та Німеччині, навіть сьогодні у нього є послідовники серед викладачів мов.

Проявом натурального методу в сучасній методичній науці є різні способи безперекладної семантизації, систематизація лексики за тематичним принципом, а також коментування дій і розігрування сценки.

На основі натурального методу виник прямий метод, відмінність якого полягала в тому, що його принципи обґрунтовувалися даними лінгвістики та психології. Серед його творців були такі відомі вчені-лінгвісти, як: О. Есперсен, П. Пассі, М. Суїт, В. Фієстері та ін. Назва зазначеного методу походить з того, що його прихильники вимагали слово іноземної мови пов'язувати безпосередньо з поняттям, минаючи слово рідної мови. В якості мети навчання представники цього напряму розглядали навчання практичному володінню мовою.

Основними принципами цього методу були: виняток рідної мови і перекладу; розуміння важливості постановки вимови при вивченні іноземної мови; вивчення слова у контексті, вивчення граматики на основі індукції. Все це є безумовною заслугою представників прямого методу. До недоліків цього методу можна віднести ігнорування мислення учнів при навчанні й опору виключно на їх пам'ять і чуттєве сприйняття, а також повне виключення рідної мови під час навчання.

У 1886 році, приблизно в той час, коли в Європі став популярним прямий метод, такі вчені, як Генрі Світ, німецький фізик Вільгельм Вітор і Пол Пассі створили міжнародну фонетичну асоціацію. Вони розробили

Міжнародну фонетичну абетку і стали частиною руху реформ у викладанні мови в 90-х рр. XIX ст. Ці фонетисти вперше зробили вагомий науковий внесок у викладання мови, виступаючи за такі принципи, як:

- усна форма мови є первинної та повинна викладатися спочатку;
- наукові висновки, зроблені фонетистами, повинні застосовуватися в процесі викладання мови;
- викладачі іноземної мови повинні мати солідну підготовку в галузі фонетики;
- учні повинні отримувати фонетичну підготовку для досягнення гарних мовних навичок (Celce-Murcia, 2001).

Основну увагу в процесі викладання іноземної мови ці фонетисти направляли на вимову й розвиток усних навичок, які, на їхню думку, ігнорувалися при граматичному перекладі. Таким чином, прихильники прямого методу мали суттєвий вплив на подальший розвиток методів навчання іноземної мови.

У роки другої світової війни в США було розроблено метод прискореного навчання іноземних мов, що отримав назву «армійський». Основна мета даного методу – навчити спілкуватися і розуміти усне чужомовне мовлення (6 – 8 міс.). Навчання мови проводилося на основі діалогів на побутові теми, які учні спочатку слухали, потім відтворювали слідом за викладачем і, нарешті, заучували напам'ять.

Успіх у роботі забезпечувався завдяки великій кількості навчальних годин (до 25 год. на тиждень), зануренню в мовне середовище, ретельному комплектуванню груп за результатами попереднього тестування, обмеженому числу учнів у групі (5 – 7 чол.), високій мотивації до навчання. Розробники методу спиралися на ідеї біхевіоризму з їх чітко вираженою спрямованістю на практичне оволодіння мовою в результаті безпосереднього сприйняття і повторення мовних зразків, засвоєваних інтуїтивно.

Ідеї армійського методу в кінці 50-х – на початку 60-х рр. XX ст. отримали свій подальший розвиток у концепції аудіолінгвального методу.

Його творцями були лінгвіст-структураліст Ч. Фріз та методист Р. Ладо, які спиралися на роботи відомого лінгвіста Л. Блумфілда, котрий слушно вважав, що між знаннями про мову і володінням нею немає ніякого зв'язку. Концепція цього методу стверджує пріоритет усного мовлення над письмовим, переважання у навчальному процесі тренувальних вправ типу «дрілл» для формування мовних навичок, інтуїтивне сприйняття мовного матеріалу, широке використання країнознавчої інформації.

При формуванні мовних умінь виділяються чотири етапи роботи: заучування ретельно відібраних структур; свідомий вибір нової моделі при її зіставленні з раніше засвоєними; практика у використанні моделі; апробація засвоєних зразків у різних ситуаціях спілкування. Саме в рамках аудіолінгвального методу були створені перші мовні лабораторії і лінгафонні кабінети.

До переваг даного методу слід віднести: ретельну розробку методики занять, що веде до автоматизації навчального матеріалу; країнознавчу спрямованість занять; органічне включення в систему навчання лінгофонної техніки. Критичне ставлення викликають і орієнтація занять на формування мовних автоматизмів, а не на розвиток на їх основі вмінь, які є кінцевою метою навчання мові, а також переважання інтуїтивних форм роботи над свідомими.

Поряд з аудіолінгвальним методом у США і Франції започатковується аудіовізуальний метод. Його розробниками стали Р. Губернія, П. Ріван, Ж. Гугенейм і Р. Мішеа. Назва цього методу відображає основні його принципи: весь мовний матеріал сприймається тривалий час тільки на слух, а семантизується майже виключно на основі зорової наочності за допомогою сучасної техніки. Представники цього методичного напрямку не висунули нових оригінальних методичних принципів, а частково повторювали положення прямого та аудіолінгвального методів.

Наприкінці 40-х рр. ХХ ст. в Україні розвивається свідомо-порівняльний метод навчання іноземних мов, який передбачає усвідомлення

учнями значення мовних явищ і способів їх застосування в мовленнєвій діяльності, а також опору на рідну мову для більш глибокого розуміння як мови, що вивчається, так і рідної мови.

Лінгвістична концепція зазначеного методу спирається на ідеї Л. Щерби і основні положення комунікативної лінгвістики. Відповідно до них виділяються три об'єкти навчання (мова, мовлення, мовна діяльність), затверджується спрямованість занять на оволодіння засобами та діяльністю спілкування, пріоритет принципів свідомості і комунікативності, важливість урахування рідної мови в процесі оволодіння іноземною мовою.

Психологічне обґрунтування методу було запропоновано з позиції теорії діяльності (Л. Виготський, О. Леонтьєв) і теорії поетапного формування розумових дій (П. Гальперін), згідно з якими був визнаний оптимальний шлях свідомого засвоєння одиниць мови і правил їхнього застосування.

Основними методичними принципами використання методу вважаються: паралельне (взаємопов'язане) оволодіння видами мовленнєвої діяльності за наявності усного випередження; організація навчання в послідовності від придбання знань до мовних навичок і вмій; розмежування навчального матеріалу на активний і пасивний (Shcherba, 2004). Доцільно звернути увагу на те, що концепція свідомо-порівняльного методу реалізована у вітчизняних підручниках і навчальних посібниках і сьогодні зберігає позиції провідного методу в методиці викладання у вищій школі.

Вивчення та узагальнення науково-педагогічних джерел свідчить про те, що у середній школі, на відміну від вищої, перевагу було надано комунікативному методу. Цей метод був обґрунтований Є. Пасовим. У його основі лежать ідеї комунікативної лінгвістики, психологічної теорії діяльності, концепції розвитку особистості в діалозі культур, яка визначає кінцеву мету навчання іноземної мови – опанування іншомовної культурою в процесі міжкультурної комунікації. Особливість методу полягає у спробі наблизити процес навчання іноземній мові до процесу реальної комунікації.

Одним із основних методичних принципів реалізації зазначеного методу є мовна спрямованість навчання, що означає активне залучення учнів у процес спілкування і використання вправ, що максимально відтворюють ситуації спілкування. В якості важливої умови розробники комунікативного методу висунули проблемність, як спосіб організації та подання навчального матеріалу.

Заслугою комунікативного методу можна вважати уявлення про іншомовну освіту як процес передачі іншомовної культури. У сучасній методиці ця теза отримала подальший розвиток у рамках лінгвокультурологічного спрямування у навчанні і обґрунтування змісту міжкультурної компетенції учнів.

Умови використання іноземної мови в сучасному світі зумовили необхідність володіння особистістю всіма видами мовленнєвої діяльності: говорінням, розумінням на слух іноземної мови, а також читанням і письмом. Відповіддю на ці виклики стала поява інтенсивної методики.

Інтенсивна методика – це система навчання, яка з'явилася у відповідь на вимоги часу. У загальному вигляді ці вимоги можна звести до прискорення процесу навчання іноземних мов при мінімальних тимчасових і енергетичних витратах учня.

В основі інтенсивної методики навчання лежить суггестопедичний метод, що був розроблений у кінці 60-х рр. ХХ ст. болгарським лікарем-психотерапевтом Георгієм Лозановим, який використовував суггестивний вплив як засіб активізації резервних психічних здібностей особистості при навчанні іноземних мов.

Ідеї, запропоновані Р. Лозановим, плідно розвивали Г. Китайгородська, Н. Смирнова, В. Петрусинський та деякі ін. Так, метод активізації, розроблений Г. Китайгородською для забезпечення ефективності процесу навчання, передбачав виконання таких основних методичних умов:

- використання різних форм колективної взаємодії;
- особистісно-орієнтоване спілкування;

- рольову організацію навчально-виховного процесу;
- концентрованість в організації навчального матеріалу та навчального процесу;
- поліфункціональність вправ (Kitaigorodskaya, 1986).

Інтенсивна методика була спрямована на розв'язання наступних завдань:

- гармонійне поєднання оптимальних прийомів навчання з розвитком особистості в процесі навчання;
- створення відповідної мотивації навчання і мотивації спілкування, наближеного до реального;
- подолання психологічних бар'єрів;
- засвоєння максимальних обсягів матеріалу в мінімальні терміни;
- активне використання засвоєного матеріалу в практиці усномовленневого спілкування іноземною мовою;
- висока результативність у навчанні (Kitaigorodskaya, 1986).

З кінця 90-х рр. ХХ ст. починається етап перетворення методики в комплексну, багатовимірну і міждисциплінарну науку, орієнтовану на вивчення різнопланових феноменів, що стосуються всіх сфер навчання, процесу оволодіння іноземною мовою, а також особистості учнів.

Варто наголосити і на тому, що сьогодні викладачі іноземної мови у вищих закладах освіти стикаються з низкою проблем. По-перше, скорочення аудиторних годин призводить до того, що стає практично неможливо навчити студентів навичкам володіння іноземною мовою, використовуючи тільки традиційні методи навчання.

По-друге, багато студентів приходять до вишів з дуже низьким рівнем володіння іноземною мовою. По-третє, основною тенденцією розвитку сучасної освітньої системи є орієнтація на реалізацію високого потенціалу комп'ютерних і телекомунікаційних технологій. Отже, із врахуванням всіх вищевикладених факторів, потребує змін сама концепція і стратегія розвитку методів навчання іноземної мови.

Зокрема, при вивченні іноземної мови студентами немовних ЗВО доцільно, на нашу думку, використовувати інформаційні освітні технології (ІОТ) таким чином:

1) інтегрувати в навчальний процес елементи дистанційного навчання, наприклад, для опанування новим граматичним матеріалом;

2) використовувати в навчальному процесі комп'ютери і відповідне програмне забезпечення з метою підвищення ефективності занять і скорочення аудиторного часу для опанування матеріалом;

3) використовувати ІОТ для забезпечення гнучкості процесу навчання, адаптації його до потреб і рівня підготовки кожного студента;

4) організувати доступ через мережу Інтернет до необхідних матеріалів з метою забезпечення процесу навчання більш зручним і знайомим, оскільки студенти багато часу проводять у режимі онлайн, і можливість навчатися в знайомому для них режимі підвищує мотивацію.

До ефективних методів навчання іноземної мови також належить змішаний метод (*blended learning*). Це освітня концепція, яка поєднує в собі всі вищезгадані характеристики ІОТ, адже на заняттях використовується і дистанційне навчання, і навчання в аудиторії, і навчання через Інтернет. Змішана освіта дозволяє поєднувати традиційні методики та актуальні технології і не передбачає відмови від традиційної моделі очного навчання.

Поняття «змішане навчання» з'явилося не так давно. З одного боку, воно передбачає об'єднання суворих формальних засобів навчання (робота в класі, вивчення матеріалу мовного курсу) з неформальними (обговорення найважливіших аспектів навчального матеріалу за допомогою електронної пошти та інтернет-конференцій). З іншого боку, це комбінування різних способів подачі навчального матеріалу (очне *face-to-face*, електронне *online learning* та самостійне навчання *self-study learning*) з використанням методики управління знаннями.

Впровадження змішаного навчання у навчальний процес сприяє формуванню у студентів уміння самостійно планувати і організувати свою

роботу. Більше того вони вчаться приймати самостійні рішення, робити усвідомлений вибір і нести за нього відповідальність. У студентів формуються вміння і навички працювати в інформаційному просторі, самостійно шукати, відбирати і аналізувати інформацію.

Інтенсивний розвиток інформаційних технологій сприяв тому, що навчання онлайн набирає все більшої популярності і набуває все більшої кількості прихильників. Сучасне онлайн-навчання є подальшим розвитком дистанційної освіти, який почався в середині 90-х рр. ХХ ст. і був пов'язаний з розповсюдженням Інтернету. Це призвело до практичного впровадження онлайн-курсів у освітній процес вишів. Студент завжди може знайти курс, відповідний його цілям і рівню підготовки. Всі необхідні матеріали надаються через онлайн-платформи, що дає можливість працювати в будь-який зручний час та практично в будь-якому місці.

У сучасному інформаційному світі запам'ятовування інформації переважній кількості людей вдається нелегко. Давно відомо, що людський мозок не в змозі швидко і в подробицях запам'ятати великий обсяг інформації. Разом з цим ми без ускладнень у подробицях можемо переказати сюжет прочитаного нами оповідання чи книги. Мнемотехніка враховує цю особливість людської пам'яті і вчить справлятися з великими масивами інформації, спочатку перетворюючи її на образ.

Мнемотехніка – це комплекс методик запам'ятовування на основі візуального мислення. Мистецтво запам'ятовування має назву «mnemoteknikon» на честь давньогрецької богині пам'яті Мнемозіни – матері дев'яти муз.

Перші праці з мнемотехніки, що збереглися до сьогодні, датуються приблизно 86 – 82 рр. до н. е., і належать Цицерону і Квінтіліану.

Знання лексики та граматики ще не означає, що студент вільно володіє іноземною мовою. Мнемотехніки дозволяють автоматизувати ці знання та трансформувати їх у навички, забезпечують індивідуальне налаштування на оптимальне для студентів число повторень для запам'ятовування і трансформації граматичних знань в автоматизований навик і трансформацію

з короткочасної пам'яті в довготривалу (Sergeieva, Demidiuk & Turlakova, 2018).

Обговорення. Проведене дослідження і аналіз вивчення практики навчання іноземних мов підтверджує погляди як зарубіжних учених (М. Селсе-Мурсія, Ларсен-Фрімен), так і вітчизняних (У. Науменко, Т. Сергеева), що сучасна система освіти значною мірою характеризується тенденцією переходу від традиційного до інноваційного навчання. Впровадження онлайн-курсів у освітній процес вишів стає все більш популярним.

Висновки. Сучасна методика навчання іноземної мови, як і будь-яка інша наука, знаходиться в постійному розвитку та творчому пошуку. На її формування та вдосконалення впливають такі складові, як: ефективний методичний пошук у галузі розробки оптимальних методів і прийомів навчання; узагальнення педагогічного досвіду провідних педагогів-практиків; нові дані лінгвістики, психології навчання, психології мовлення, пам'яті, мислення, соціо- та психолінгвістики.

Поява кожної нової методики навчання іноземних мов означає, що педагогічне співтовариство знайшло і намагається освоїти ще одну невикористану можливість розвитку іншомовної комунікативної компетенції. Пріоритет граматики, аналіз іншомовного тексту, розвиток усного мовлення, інтенсивне або свідоме вивчення мови, розвиток проблемних методів навчання, використання інформаційних освітніх технологій, змішане навчання – все це значні віхи в історії розвитку методики навчання іноземних мов.

Кожен метод за певних обставин має об'єктивну цінність. Зокрема, прямі методи доцільно використовувати в невеликих за чисельністю групах, де викладач є носієм мови. Порівняльні методи можливо реалізовувати тільки в одномовній аудиторії коли ставляться широкі освітні цілі. Отже, методи навчання повинні обиратися залежно від потреб учнів у мові та їхніх психологічних особливостей.

Предметом більш детального вивчення може стати методика впровадження онлайн-курсів у освітній процес вищої школи.

ЛІТЕРАТУРА:

- A history of English language teaching: Howatt, A.P.R., Oxford: Oxford University Press, 1984. 394 pp.
- Celce-Murcia, M. Teaching English as a Second or Foreign Language. 3-d ed. USA: Heinle & Heinle Publishers, 2001. 708 pp.
- Larsen-Freeman, D. Techniques and Principles in Language Teaching. 2d ed. Oxford, UK: Oxford University Press, 2000. 106 pp.
- Richards, J. C. and Rodgers, T. S. Approaches and Methods in Language Teaching. New York: Cambridge University Press, 1986. 171 pp.
- URL https://imwerden.de/pdf/vigel_zapiski.pdf
- Китайгородская Г. А. Методика интенсивного обучения иностранным языкам. 2-е изд., испр. и доп. М.: Высшая школа, 1986. 103 с.
- Леган В. П. До проблеми методів викладання іноземної мови // *Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Педагогіка. Соціальна робота.* Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2011. Вип. 23. С. 72–74.
- Науменко У. В. Інноваційні методи навчання англійської мови у вищій школі в умовах модернізації. *«Молодий вчений».* № 3.1 (55.1). 2018. С. 163-166. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/4.3/40.pdf>
- Памятники литературы. Филипп Филиппович Вигель. Записки. ImWerdenVerlag, München. 2005. 327 с.
- Пассов Е. И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению. М.: Русский язык, 1989. 276 с.
- Самюэль Крамер. Шумеры. Первая цивилизация на Земле. М.: Центрполиграф, 2002. 384 с.
- Сергеева Т. В., Демидюк О. Б., Турлакова Н. Б. Розвиток пам'яті студентів на основі інноваційних мнемотехнік е-курсу smartenglishonline. *Проблеми оптимального функціонування особистості у сучасних умовах: тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції.* Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2018. С. 171-172.
- Сергеева Т. В., Назимко О. В. Інноваційні мнемотехніки як засіб автоматизації граматичних навичок в онлайн навчанні. *Актуальні проблеми реформування системи виховання та освіти в Україні: Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції.* Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2018. С. 101-103.
- Щерба Л. В. Языковая система и речевая деятельность. Изд. 2-е, стереотипное. М.: Едиториал УРСС, 2004. Электронная книга.

REFERENCES:

- Celce-Murcia, M. (2001). *Teaching English as a Second or Foreign Language.* USA: Heinle & Heinle Publishers.
- Howatt, A. P. R. (1984). *A History of English Language Teaching.* Oxford: Oxford University Press.
- Kitaygorodskaya, G. (1986). *Metodica intensivnogo obucheniya inostrannym yazykam* [Technique of intensive training in foreign languages]. Moskva: Vysshaya shkola (in Russian).
- Kramer, S. (2002). *Shumery. Pervaya tsivilizatsiya na zemle* [Shumera. The first civilization on Earth]. Moskva: Tsentropoligraf (in Russian).

- Larsen-Freeman, D. (2000). *Techniques and Principles in Language Teaching*. 2d ed. New York: Oxford University Press.
- Legan, V. (2009). *Do problem metodiv vykladannya inozemnoyi movy* [To a problem of methods teaching foreign language]. *Naukovy visnyk Uzhgorodskoho natsionalnogo universytetu*, 23 (in Ukrainian).
- Naumenko, U. (2018). *Innovatsiyni metody navchannya angliyskiy movi u vyshchiiy shkoli v umovah modernizatsiyi* [Innovative methods training in English at the higher school in the conditions of modernization]. *Molodyi vchenyi*, 3.1 (55.1) (in Ukrainian).
- Pamyatniki literatury. Philip Vigel. Zapiski* [Literature monuments. Philip Philippovich Vigel. Notes] (Trans. from German). ImWerdenVerlag, München, 2005. URL https://imwerden.de/pdf/vigel_zapiski.pdf
- Passov, Ye. (1989). *Osnovy kommunikativnoy metodiki obucheniya inoyazychnomu obshcheniyu* [Bases of a communicative technique of training foreign-language to communicate]. Moskva: Russkiy yazyk (in Russian).
- Richards, J. & Rodgers, T. (1986). *Approaches and Methods in Language Teaching*. New York: Cambridge University Press.
- Sergeyeva, T. & Demidyuk, O. & Turlakova, N. (2018). Rozvytok pamyati studentiv na osnovi innovatsiynyh mnemoteknik e-kursu smartenglishonline [Development of students' memory on the basis of innovative mnemotechnics of e-course smartenglishonline]. *International Science and Practical Conf. «Problems of optimum performance of the personality in modern conditions»* (171-172). Kharkiv: Karazin KhNU (in Ukrainian).
- Sergeyeva, T. & Nazymko, O. (2018). Innovatsiyni mnemotekniki yak zasib avtomatyzatsiyi gramatychnykh navychok v onlain navchanni [Innovative mnemonics as the automation equipment of grammatical skills in online training]. *International Science and Practical Conf. «Current problems of reforming of an educational system and education in Ukraine»* (101-103). Lviv: Lvivska pesagogichna spilnota (in Ukrainian).
- Shcherba, L. (2004). *Yazykovaya sistema i rechevaya deyatelnost* [Language system and speech activity]. Moskva: Editorial URSS (in Russian).

Інформація про авторів:

Нікіфорова Світлана Миколаївна:

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5471-6835>; кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов, Харківський національний університет будівництва та архітектури, вул. Сумська, 40, м. Харків, Україна.
e-mail: nikiforovasvetlana719@gmail.com

Пивоварова Наталя Іванівна:

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7595-2653>; старший викладач кафедри іноземних мов, Харківський національний університет будівництва та архітектури, вул. Сумська, 40, м. Харків, Україна.
e-mail: pivovarovahi@gmail.com

Пивоварова Олена Іванівна:

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6626-889X>; старший викладач кафедри іноземних мов, Харківський національний університет будівництва та архітектури, вул. Сумська,

Information about the authors:

Nikiforova Svitlana Mykolayivna: ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0752-2085>; Ph. D in Philology, Assistant Professor of Foreign Languages Department, Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture, Sumska Street, 4, Kharkiv, Ukraine.
e-mail: nikiforovasvetlana719@gmail.com

Pivovarova Natalia Ivanivna: ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0752-2085>; Senior Lecturer of Foreign Languages Department, Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture, Sumska Street, 4, Kharkiv, Ukraine.
e-mail: pivovarovahi@gmail.com

Pivovarova Olena Ivanivna: ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6626-889X>; Senior Lecturer of Foreign Languages Department, Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture, Sumska

40, м. Харків, Україна.
e-mail: pivovarovahi@gmail.com

Street, 4, Kharkiv, Ukraine.
e-mail: pivovarovahi@gmail.com

Цитуйте цю статтю як: Нікіфорова С. М., Пивоварова Н. І., Пивоварова О. І. Еволюція методів навчання іноземної мови. Теорія та методика навчання та виховання. 2019. № 46. С. 70–91. DOI: 10.34142/23128046.2019.46.06

Дата надходження статті до редакції: 24.04.2019
Стаття прийнята до друку: 10.05.2019